

2.1. Grups socials: lliures, metecs, estrangers, esclaus i bàrbars.

2.1.1. Introducció.

La informació que tenim sobre la vida social en els temps de la Grècia clàssica ens indica que els atenesos podien dedicar bona part del seu temps a desenvolupar activitats relacionades amb la política i assumptes d'Estat. I això era possible, almenys en part, gràcies a l'existència d'esclaus i metecs (forasters residents a Atenes), que es dedicaven principalment a les activitats econòmiques i de caràcter productiu. A Esparta es practicava periòdicament l'expulsió d'estrangers no desitjats, però la ciutat d'Atenes, que era molt més liberal, no sols permetia que grecs no atenesos visqueren a la ciutat, sinó que fins i tot tingueren certs drets. El ciutadà o metec que no pagués els seus impostos podia ser reduït a l'esclavitud; i, d'altra banda, en aquelles ocasions en què els esclaus eren reclutats per a formar part de l'exèrcit, si destacaven en alguna acció d'armes, aquests podien ser manumesos. En l'Atenes del segle V a. C., aproximadament només les dues cinquenes parts del total de la població eren lliures. Es distingeixen les següents classes socials: els ciutadans, els metecs i els esclaus.

Sembla evident que en l'antiguitat clàssica existia un prejudici de molt de pes: a excepció de l'ocupació estatal, es menyspreava el treball assalariat i només en circumstàncies excepcionals o en casos d'extrema necessitat treballaven els atenesos per a altres de forma permanent. Aquesta va ser potser la conseqüència principal de l'existència de l'esclavitud: el que cap home treballés voluntàriament per a un patró, ja que fer-ho suposava situar-se en la posició d'un esclau. Sia com sia, és un fet provat que de vegades esclaus, metecs i ciutadans treballaven braç a braç i rebien un salari en funció del tipus de treball, no de l'estatus social. Els ciutadans i metecs treballaven per a si mateixos; els esclaus havien de lliurar una part de la paga als seus amos. El salari en època clàssica (segle V a. C.) solia ser d'un dracma per dia, afegint-se a vegades dietes per a l'alimentació i vestit.

2.1.2. Ciutadans lliures.

Entre els **ciutadans** (uns 40.000) no tots eren rics, sinó que una gran majoria eren jornalers, minifundistes i artesans. Per a ser ciutadà eren necessàries dues condicions: ser de pare atenès (a partir de Pèricles la mare havia de ser també atenesa), i ser major d'edat (a partir de 21 anys). Els ciutadans eren els membres de la *polis* i tenien una àmplia sèrie de drets com participar en el govern de la ciutat sent membre de l'Assemblea, el Consell o formar part del Tribunal o ocupar alguna altra magistratura i, per descomptat, podien tenir propietats. La ciutadania era hereditària. Els que vivien en àrees rurals anaven rarament a la ciutat; els terratinents rics tenien casa a la ciutat. Alguns exercien el comerç o l'artesania, però eren activitats menystingudes. Molts vivien de la *μισθοφορία* que cobraven per ser magistrats, membres d'Assemblees, o de tribunals (especialment si el ciutadà en qüestió no tenia suficients rendes).

La vida quotidiana del ciutadà atenès estava dominada per l'atenció que requerien els assumptes de l'Estat, però és evident que els llauradors de l'Àtica no podien deixar contínuament les seues dones i el treball del camp, per la qual cosa d'un total de 40.000 ciutadans bastava una assistència de 6.000 per a prendre decisions.

La democràcia atenesa només implicava els ciutadans barons en les tasques de govern i en l'elaboració de les lleis (les dones quedaven excloses). Tots els ciutadans eren iguals davant la llei; només existia diferenciació econòmica.

2.1.3. Metecs.

Els **metecs** (uns 20.000) eren estrangers o forasters a qui Atenes els permetia viure al seu territori. Constituïa un grup social molt important sobretot en una ciutat tan comercial com Atenes; encara que mantingueren la seua residència durant diverses generacions, no adquirien el dret de ciutadania. Estaven subjectes a quasi totes les obligacions financeres dels ciutadans, però tenien drets limitats. Els metecs eren homes lliures no ciutadans (no eren de la ciutat d'Atenes); no sols podien ser grecs, sinó també fenicis, frigis, egipcis, etc. Pagaven un impost *μετοίκιον* de 12 dracmes anuals (les dones, 6 dracmes), de manera que, en registrar-se davant les autoritats, adquirien de manera efectiva plena protecció davant la llei i certs drets: Podien adquirir mobles i esclaus, però no podien comprar cases ni terres, havent de viure a la ciutat, a menys que haguessen aconseguit aquest dret com una cosa excepcional; tenien llibertat per a celebrar el culte dels seus països d'origen, així com

agrupar-se en associacions religioses per a reverenciar les seues divinitats; podien freqüentar els gimnasos públics, servir en l'exèrcit, però no formar part del govern (la seua exclusió de la vida política no es considerava una discriminació social); podien participar en festes socials i religioses, a més de rebre encàrrecs de l'Estat. El metec que deixava de pagar l'impost o intentava usurpar la ciutadania es convertia en esclau. Es dedicaven principalment a activitats comercials i industrials; s'encarregaven d'importants negocis com la banca, els vaixells, les importacions; altres eren obrers, artesans, artistes, i molts intel·lectuals que eren apreciats per la seua gran cultura; alguns fins i tot tenien fortuna. Hi havia a Atenes qui es queixava que els metecs gaudiren de gran llibertat de paraula, prerrogativa eminent del ciutadà; i així van aconseguir expressar el seu talent intel·lectuals com els famosos sofistes Protàgoras d'Abdera i Gorgies de Leontinos o l'historiador Herodot d'Halicarnàs.

2.1.4. Esclaus.

Els **esclaus** (uns 200.000) componien el grau més baix de l'escala social (l'esclavitud era una institució universal en el món de l'antiguitat, ja que es feia poc ús de maquinària; era la base de l'economia; l'esclavisme era una forma natural d'explotació en l'antic Mediterrani; no es qüestionava el fet que un home pogués ser propietat d'un altre, perquè ho consideraven com una cosa natural; en paraules del filòsof Aristòtil l'esclau és “una ferramenta viva”); no tenien drets i eren propietat dels seus amos o del propi Estat. Es podien vendre i fins i tot donar mort, ja que eren una propietat més dels seus amos. Quasi tots eren bàrbars, és a dir, no grecs (es considerava immoral esclavitzar un grec, cosa que ocorria molt rarament). Realitzaven quasi tots els treballs, encara que les seues condicions de vida no solien ser molt severes i podien aconseguir la llibertat. Legalment se'ls considerava coses, objectes mobiliaris que es podien vendre, comprar o donar en penyora.

La condició d'esclau es donava per naixement (fill d'esclaus) o a través del mercat d'esclaus com a conseqüència de la guerra o pirateria. La principal font d'esclaus era sempre la guerra: el guerrer vençut al qual se li perdonava la vida es convertia en esclau del seu vencedor, llevat que els seus parents pagaren un rescat convenient per ell. La pirateria subministrava també un bon nombre d'esclaus. En la pròpia Atenes es donava el cas d'alguns pares, ciutadans lliures, que, per pobresa o egoisme, no volien criar un fill i tenien el dret d'abandonar-lo en el moment del seu naixement, fins i tot entre el fem; el nounat podia morir o, si **el recollien**, es convertia en esclau. Treballaven en tasques

domèstiques, com a obrers de tallers, carregadors als vaixells o a les mines d'argent. Alguns exercien el comerç o un ofici i només pagaven tribut al seu amo. A més el propi Estat era propietari d'esclaus que podien ser empleats en l'Assemblea, el Consell, els tribunals o en altres magistratures, vigilants o policies. Els milers d'esclaus forçats per l'Estat a treballar a les mines en unes condicions deplorables eren els vertaderament dignes de llàstima (a Atenes les mines representaven una font fonamental de recursos, especialment aquelles de què s'extreia argent).

Un atenès acomodat podia tenir uns cinquanta esclaus; l'atenès mig sembla haver tingut una desena (el porter, la dida, el cuiner, el pedagog que portava al xiquet al col·legi, serventes que netejaven la casa, carregaven aigua...); els simples particulars posseïen un o dos esclaus, segons el seu nivell de vida; tots els ciutadans albergaven l'esperança de tenir algun esclau que li ajudés a la casa o el camp, però no tots ho aconseguien.

2.1.5. Bàrbars

Els grecs, que des de molt antic tenien una consciència panhel·lènica, dicotòmicament van dividir als pobles en dos grups: d'un costat, ells, els “hel·lens”, i de l'altre, “tots els altres”. En altres termes, per a ells només hi havia *Ἕλληνας* i *Βάρβαροι*. I *Βάρβαροι* per cert, eren tots aquells que no parlaven l'idioma dels habitants de l'Hèl·lade.

Βάρβαροι (que en castellà va passar a ser “bàrbars”) eren doncs els “estrany” als hel·lens, els “estrangers”. Així, en el temps en què a tot el Mediterrani predominava la cultura i l'imperi faraònic, i l'Hèl·lade era encara un territori primitiu i quasi desconegut, per als hel·lens també eren “bàrbars” els molt prestigiats i hegemònics egipcis. “Bàrbar”, doncs, en els seus orígens, era un gentilici genèric, un substantiu, no un adjectiu qualificatiu. Però quan al cap de moltíssims segles els grecs van aconseguir un gran desenvolupament, i es van convertir en el centre expansiu i model de la civilització occidental, els “bàrbars” ja no sols eren considerats estrangers, sinó, per comparació, també “incivilitzats”. Així, a poc a poc, el terme anà adquirint cada vegada més connotacions pejoratives, fins a, finalment, denotar només qualificacions despectives. Els romans van difondre i van generalitzar encara més l'ús del terme, consolidant i agreujant la seua adquirida connotació pejorativa.

En l'antiga Grècia es distingia Hel·lens de Bàrbars. Aquests eren anomenats així per considerar-se que no posseïen el *λόγος*, entès com a principi ordinador, i el terme amb què eren designats (*Βάρβαροι*) és de naturalesa onomatopeica, ja que imitava el seu balbuceig en la forma de parlar (“bar, bar”).
